
Галіна Багданава

...у кожнага чалавека ёсць памкненьні,
якім, можа, ніколі ня здзейсьніцца...

Ключ да Залюстроўя

XX стагоддзе Міколы Селяшчука.

Залюстроўе, як і мінулае, не адчынш. У яго, калі пашанцуе, можна толькі ўвайсьці. Таму і ключ будзем шукаць не *ад*, а *да* Залюстроўя XX стагоддзя, нашага XX стагоддзя. Для Заходняй Еўропы такі ключ даў сюррэаліст Далі. А для Беларусі, мне здаецца, можна знайсці ключ у творах — давайце прызнаем і прызнаем — першага нашага постмадэрніста Міколы Селяшчука. У творах ці ў тым, што стаіць за гэтымі творамі.

Спачатку пра першае, што трапляе на вочы. Бо нішто не трапляе на вочы выпадкова.

...Вось дзіўны, казачны, зроблены Селяшчуком экслібрыс з Пеўнем, у якім месціцца безьліч знакаў і сімвалаў. Ён, гэты Певень стаіць у мяне за шклом, сярод самых дарагіх рэчаў. Ну проста жывая ілюстрацыя да аднаго з твораў Павіча ці Куэля. Але ж тады, на пачатку 1980-х калі адзін з маіх на той час блізкіх сяброў падарыў мне гэтага Пеўня, гэтымі пісьменьнікамі не зачытваліся. Селяшчукова прадчуваньне, ці што?..

...А вось мініяцюрнае выданьне Прэшарна ў перакладзе на беларускую мову. З каляровымі, зноў казачна-загадкавымі ілюстрацыямі-алегорыямі Міколы Селяшчука. Тут іншы ўспамін. Таксама з 1980-х. Мой бацька, пісьменьнік Барыс Сачанка, на той час працаваў у выдавецтве “Мастацкая літаратура” і дома толькі і размоваў было, якою мусіць стаць адна з першых беларускіх “мініяцюрак”.

А Селяшчука папрасілі зрабіць ілюстрацыі, бо былі ўпэўненыя – ён здзівіць. І нас, і ўвесь сьвет. Міністэрства культуры, як ведала, наладзіла вандроўку ў Югаславію, на радзіму Прэшарна. І Селяшчук павінен быў ехаць разам з намі. Ды нешта ня склалася. І па прыездзе, я, завітаўшы да яго ў майстэрню па нейкіх журналісцкіх справах, заадно па ягонай просьбе, прынесла яму альбом з югаслаўскім народным адзеньнем і прывезеныя з берагоў Адрыятыкі музычныя запісы. Але ў Селяшчуковых ілюстрацыях да Прэшарна Югаславія азвалася шчымлівым, містычным рэхам з творчасці мастакоў-прымітывістаў. Той самы загадкавы казачны Пеўнік. Прадчуваньне Павіча.

...А нядаўна, шукаючы вершы для свайго меншага сына Янкі (заданьне ў іх было такое – “Дзівак-чалавек”), я зняла з паліцы зборнік незабыўнай Яўгеніі Янішчыц “Пара любові і жалю”. Разгарнула і знямела: “Мінск. “Мастацкая літаратура”, 1983 год. Мастак Мікола Селяшчук. “І сярод гэтых вытанчаных, зблытаных абрысаў твараў і аблокаў раптам праступілі, захінутыя тымі травамі і аблокамі вясковага хацінкі.

Балючы век. Надвор’я перамена:
Яшчэ лісток ня ўпаў – а сьнегапад.
Ды скрыпачка з дзесятага калена
Пяе ў душы на бласлаўлены лад.

Яны ж з аднаго пакаленьня – закаханая Ясельдай Яўгенія Янішчыц. І ён, Мікола Селяшчук. Яны нарадзіліся на бялёсай Берасьцейшчыне (памятаеце, як перадражніваюць тамтэйшых людзей? “Ці лілі алей у лілеі?..”) І абод-

Мікола СЕЛЯШЧУК.

ва трагічна загінулі. Яна, даверыўшы цела крылам сваёй душы. У палёце. У Менску. Ён у Італіі. Захацеў выплысьці і захлынуўся. Сэрца ня вытрымала. Дзьве стыхіі – паветра і вада сустрэліся. У кнізе.

Дзіўна, і з Паэтэсай, і з Мастаком скрозь усе 1980-я я раз-пораз зусім выпадкова сустракалася на вуліцы. І мы ня проста віталіся. Гутарылі. Пра дробязі. Але з нейкім, як цяпер разумею, глыбокім падтэкстам. Можна яны сыпаліся падзяліцца са мною, маладзейшай, сваім дваццатым стагоддзем, якое ўспрынялі, зразумелі і ў якім, нягледзячы на свой заўсёдни аптымізм, на сьветласць душы, надламліся?

Раскладу перад сабою гэтыя выпадкова знойдзеныя ключы – экслібрыс, дзьве кніжкі, ці яшчэ... Не. Так можна было б падабраць залаты ключык для Бураціна, ключык ад заповітных дзвярэй у “Чароўную краіну”, дзе пануюць лад ды згода. Але ж нам не сюды. Нам у Залюстроўе. І нам патрэбны ключ не ад, а да...

І я, напэўна, ведаю, што гэты ключ – захінутыя травамі і аблокамі залатыя

хацінкі. І Млечны шлях, у які пераўтвараюцца валасы, а можа й думкі тамтэйшай дзяўчыны. Ці лілі алей у лілеі?

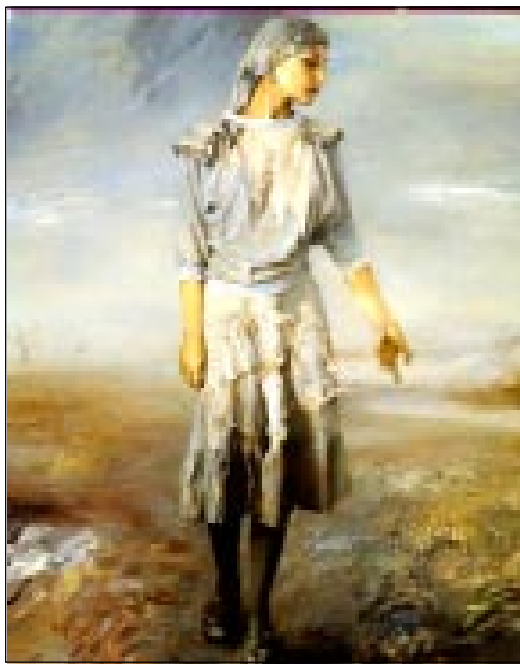
Яўгенія Янішчыц – Мікола Селяшчук. XX стагоддзе? “Пара любові і жалю”.

Варта прызнаць, што самы сучасны, еўрапейскі з беларускіх мастакоў XX стагоддзя Мікола Селяшчук быў самым традыцыйным, калі хочаце, архетыпавым.

Проста, каб успрыняць, а потым перадаць у рытміцы лініяў, у колеры сучаснасьць, трэба ўмець слухаць. Трэба ведаць, што такое цішыня, і што такое шэпт траваў і зораў. Трэба быць вяскоўцам, найлепш, хутаранінам.

Мікола Селяшчук родам з глыбінкі, як кажуць, ад караня. І ягонае захапленне горнымі лыжамі, футболам і модныя тусоўкі, куды яго заўжды імкнуліся залучыць, ня засьцілі яму сваёй уласнай душы. Яна заставалася чуйнай, сьцішанай. Таму, прыслуханы да сучаснасьці, ён меў “чэпкае” вока. Ён любіў цішыню і адзіноту.

І, нядаўна дазналася, нават вязаў сабе швэдэры. Цярпліва, маўкліва, сьцішана.

“Канец сезону туманоў”, алей (1985).

Ключ да Залюстроўя нашага, беларускага XX стагоддзя ў вась гэтым шчырым селяшчуковым прызнанні:

— Я вырас на хутары. У нас там была такая атмасфера... Здавалася, не існуе ў сьвеце ніякіх катаклізмаў. Калі чулі, што праехала машына, гэта было як прылёт іншапланецянаў. Я мог бегма бегчы колькі кіламетраў, каб толькі яе пабачыць...

А потым, дадам ад сябе, ён вяртаўся, і мог да бясконцасьці ўглядацца ў таго ж пеўня, так, што кожнае ягонае пёрка расказвала сваю казку.

“Прыналежнасьць”

“У кожнага чалавека ёсьць памкненьні, якім, можа, ніколі ня здзейсьніцца... Жывееш, а душою адчуваеш, што самае цікавае, пэўна, наперадзе...”

Мікола Селяшчук.

Карціна “Прыналежнасьць” зьявілася ў 1978, ў той год, калі я скончыла школу і паступіла на факультэт журналістыкі. Мікола Селяшчук два гады як скончыў аддзяленьне графікі Беларускага тэатральна-мастацкага істытуту, дзе ўдасканальваў сваё майстэрства пасья Менскага мастацкага вучылішча.

Ён і Яна, як у латы закаваньня -- модныя джынсы ў абцяжку, напружаньне ў поглядах, жэстах, усмешках. Ён і Яна, кожны пры сваім тэлефоне, падзелены сыцяноў. Тэлефон збліжае. І ён жа разьядноўвае. Хочаш, прагнеш – і ня можаш дакрануцца. Сыцяна. Ён – сам Мікола Селяшчук. Яна – адна з гераіняў яго бясконцых вандровак па людзях у пошуках крыніцы натхненьня. Ці, можа, гэта было проста самаспазнаньне? Менавіта “Прыналежнасьць” выплыла вобразнай варыяцыяй, калі я пісала сваю хроніку часоў міжвер’я “Паляваньне на Любаву”.

Вастрэй за Селяшчука на той час пра адзіноту ніхто не сказаў. У яго творах ёсьць абсалютная прыналежнасьць свайму часу.

Непераходная мяжа адзіноты засталася і ў “Хроніцы аднаго вечара” (1980), і ў карціне “Матылькі тут не

жывуць” (1981). Пасля зьяўлення на выставе, а потым у друку апошняга са згаданых твораў, мы, зусім жа яшчэ маладыя, пачалі выкарыстоўваць гэтую фразу дзеля азначэння бездухоўнасці і фальшы. Скажам: ”Матылькі тут не жывуць” – і ўсім усё ясна.

Цяпер разумею, што ж так трывожыла напачатку ў карцінах Міколы Селяшчука тых, каму па рангу службы даводзілася ацэньваць мастацкія творы. Не, нават не вычварна-сюррэалістычныя сюжэты, накіраваныя на аварыяў. Ён насмеліўся увасабляць аварыі душы, аварыі духу, якія ў 1970-1980-я гады перажывалі мы кожны паасобку, і ўсё грамадства ў цэлым. Прамаўлялі, ахутвалі невыказнай самотай нават ягоныя партрэты.

“Час туманоў прайшоў...”

“ У нас у хаце віселі два нацюрморты. Ружы... Цяпер пэўна ведаю: копіі з Жукава і Герасімава. І вайсковец – мастак з клуба ўгаварыў бацьку іх прадаць. А мне так ішкада зрабілася. Раніцай нацягнуў палатно: вырашыў паўтарыць... А сам тады ня ведаў нават, што такое алейныя фарбы... Маляваў, як сьвята, чакаў восені, калі пачыналіся заняткі ў Брэсцкай студыі выяўленчага мастацтва, дзе выкладаў Данелія, дзе ў свой час займаліся Сьвентахоўскі, Качаноўскі, Алімаў... Дзякуючы студыі, з трэцяга разу паступіў у мастацкае вучылішча”.

Мікола Селяшчук.

Іх кумірамі ў Мастацкім вучылішчы былі імпрэсіяністы і Мадэляні. Яны зачытваліся раманам Заля “Творчасць”, і хадзілі ў кавярні, каб пакінуць новай сваёй незнаёмцы, намалёваны на сурвэтцы партрэт.

— У мяне пункт апоры пастаянна мяняецца. Гэта можа быць чароўны сьвет казкі, нейкі ўспамін з дзяцінства ці нават выпадковая сустрэча. Таму, што яшчэ ўчора цябе моцна трымала, мусіць прыйсьці канец. І ты пачнеш шукаць новы пункт апоры, камертон...

Ягоныя словы.

І ва ўсіх партрэтах тая ж непераходная мяжа адзіноты. “Анжэла”(1982), ці

“Партрэт актрысы Сьвятланы Сухавей” (1983-1984). Першы – больш застылы. У другім ёсьць дзёрзкасьць і парываньне... І ёсьць самота.

Пра асабістае жыцьцё Міколы Селяшчука хадзілі легенды. Нараджэньне адной з іх магла бачыць на свае вочы. Яе звалі, здаецца, Тацяна. Высокая, цёмнавалосая, “мадэльная” дзяўчына, а побач ён, невысокі, і заўжды зьлёгка іранічны. Дуэт у стылі Пушкіна з яго Натальляй. Толькі што не XIX, а XX стагоддзе. Камертону няма. Не Шапэн, рок правіць бал. І Мікола Селяшчук сам сабе і нам усім падарыў лёгкі, сатканы з туману, ажыўлены лёткімі павевамі ветру вобраз. Казалі, Селяшчук сам прывёз з Венгры для сваёй мадэлі гэты незвычайны ўбор у шэрых, тумановых танах. Я бачыла іх разам на адным, з вернісажаў. І адзеньне тое, тумановае, на ёй памятаю. Сапраўды прыгожа. Тонка і паэтычна.

А потым ён напісаў яе ў гэтым уборы. “Канец сезону туманоў” (1985) – так называўся партрэт.

Я доўга стаяла перад ім на групавой маладзёжнай выставе на прасьпекце Машэрава (з той групы маладых потым нарадзілася грамадская Акадэмія Беларускага мастацтва). Я стаяла і паўтарала назву, якая спадарожнічала гэтаму партрэту ці тое ў нейкім іншым выданьні, ці на выставе...

«Хроніка аднаго вечару», алей, (1989).

«Вярнуліся», алей, (1985).

“Час туманоў прайшоў...”

Яго асабістае дзіўным чынам пераплаталася з агульным, грамадскім.

1985 год – гэта мяжа перабудовы, духоўнага ўздому, мастацкіх аб’яднанняў. Час прызнання і ў нас, і ў Еўропе Міколы Селяшчука.

Калейдаскоп

“Усё разьвіваецца па спіралі. Адзінае, яе віткі з кожным годам будуць бегчы ўсё штарчэй і штарчэй. Надакучылі калажы – зьявіўся гіперрэалізм, дзе ўсё вымалявана да драбніцаў. Апошнім часам жывавіс, графіка робяцца ўсё больш экспрэсіўнымі”.

Мікола Селяшчук.

Ён вельмі не любіў, калі яго пачыналі распытваць, дык што ж тут урэшце рэшт намалювана?! У творчасці ён быў хутчэй інтуітывістам. І кропка, і лінія, і пляма магла стацца для яго цэлым сьветам. Але ва ўсім, нават самым загадкавым, і самым зразумелым быў свой містычны падтэкст, сваё Залюстроўе. Мікола Селяшчук ілюструючы кнігу пра Янку Купалу, адзін з першых выявіў у вобразе народнага песьняра драматычны, і нават трагічны падтэкст. І паланэз Агінскага азваўся ў Селяшчуковым пейзажы эльгрэкаўскім,

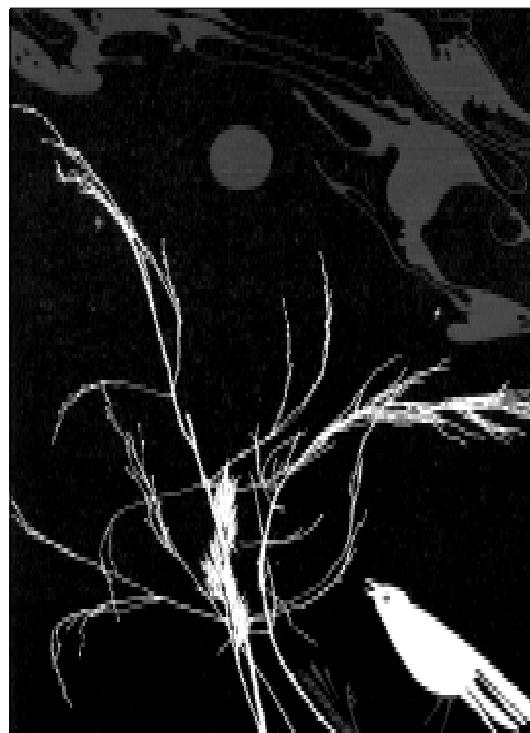
містычным сумам. Самотаю, выйсьце з якой хіба што ўзьлёт ці... падзеньне..

І ў карціне, дзе Мікола Селяшчук з бодем, шчымлівай безвыходнасьцю падае накаваньне свайго бацькі, ёсьць той самы эльгрэкаўскі водсьвет, непарыўная павязь з па-за сьветам, па-за сьвятлом, з тым, што лягчэй вызначыць як Залюстроўе, з нашым духоўным пачаткам.

Стылізуючы, ён “ажыўляе” адну з ваенных фатаграфіяў – і ўсе адзначаюць, што яго карціна – адно з самых трапных мастацкіх выказваньняў пра Вялікую Айчынную. А потым стварае бясконцыя казачныя калейдаскопы вобразаў, і скептыкі раптам пачынаюць шукаць у іх, страшна вымавіць, плагіят.

Аднойчы Мікола з горыччу паказаў мне нейкі замежны часопіс з рэпрадукцыяй твору, які сапраўды быў надта сугучны аднаму з ягоных. Але ўся справа ў тым, што часопіс гэты яму прынеслі, калі карціна ўжо была напісаная.

І тады я, можа быць, упершыню зразумела, што вобразнае супадзеньне ёсьць геніяльная прыслуханасьць да

Ілюстрацыя да кнігі Яўгенія Янішчы, (1983).

свайго часу, ёсьць архетып, які нават калі не разумееш, успрымаеш на інтуітыўным узроўні.

На ўзроўні падсвядомасьці. Як сон.

І сёньня, калі многія крытыкі, аналізуючы творчасць тых, хто калісьці разам з Міколам Селяшчуком браў удзел у групавых выставах на прасьпекце Машэрава, а потым склаў гонар Беларускай Акадэміі выяўленчага мастацтва, вызначаюць тэндэнцыі да збліжэньня іх вобразных сістэмаў з вобразнаю сістэмаю Міколы Селяшчука, я не сьпяшаюся рабіць высновы.

І здольны па-брэйгелеўску заповольці час, традыцыяналіст Фелікс Янушкевіч, і рамантычна-артыстычны Віктар Альшэўскі, і тонкі лірык Уладзімір Тоўсьцік, і сюррэалістычны казачнік Уладзімір Савіч, і дзівосны трагік Алесь Ксяндзоў (ён браў удзел у першай выставе на прасьпекце Машэрава, але не ўваходзіць у Беларускаю Акадэмію выяўленчага мастацтва), дык вось, усе яны, а яшчэ і Уладзімір Вішнеўскі, Юрый Хілько, Уладзімір Зінкевіч набліжаюцца да Селяшчука ў сваім імкненьні пераступіць мяжу Залюстроўя. Яны выяўляюць апошнім часам ня тое, ці, дакладней, ня столькі тое, што мы бачым, колькі тое, што адчуваем. Беларускае мастацтва адкрываецца сьвету ў архетыпах сучаснасьці, мінулага і будучыні, у гарманічным яднаньні розных часавых пластоў і стыляў. Постмодэрнізм. Мова сёньняшняга дня.

Вось чаму так балюча, што ў майстэрні, якую спачатку далі на траіх – Уладзіміру Савічу, Уладзіміру Тоўсьціку і Міколу Селяшчуку, і дзе ў апошнія гады тварыў адзін Мікола, у гэтай майстэрні, амаль над “Акіянам”, насупраць Палаца мастацтваў не зрабілі мемарыяльны музей, ці хаця б музей-майстэрню. І дошкі мемарыяльнай няма. І, пэўна, ня будзе. І творы Селяшчука разьляцеліся па сьвеце...

Казачны калейдаскоп рассыпаўся на асобныя шкельцы. Нам засталіся хіба што люстэркі з іх Залюстроўем.

У той дзень я вырашыла купіць

«Злаічасны вечар», алей, (1994).

карціну. Сто пяцьдзесят рублёў — гэта і па тым часе быў ня кошт для сапраўднага твора. Але паколькі працуючы ў часопісе “Мастацтва” добра ведала мастакоў, і пейзаж Уладзіміра Тоўсьціка заўважыла яшчэ на выставе, дзе дамовілася, кошт мне, вядома ж, занізілі. Гэта была шчаслівая пара, калі за тое, што напішаш і надрукуеш, плацілі някепскія ганарары. І я, можа першы і адзін раз у жыцьці, мела магчымасьць купіць карціну.

Уладзімір Тоўсьцік працаваў тады яшчэ ў той самай майстэрні, што і Мікола Селяшчук (Уладзімір Савіч да таго часу ўжо атрымаў уласную май-

«Дарога дамоў», алей, (1996).

стэрню). Іх разьдзяляла танюткая сьцяна. Але гэта былі два розныя сьветы. Андрэй Вазьнясенскі якраз надрукаваў сваё “О”, і я, праводзячы паралелі паміж “чорнымі” (Лермантаў, Дастваеўскі) і “белымі” (Пушкін, Талстой) дзірамі (касьмічныя тэрміны) сама сабе вызначыла – Тоўсьцік – “белая”, Селяшчук – “чорная” дзірка. Адзін – супакойвае, другі – трывожыць.

Селяшчуковы творы вельмі любяць людзі заможныя, “камфортныя”. Ён іх актывізуе, як, даруйце за параўнаньне, баевікі і трылеры.

А я і без таго жыву, як па лязу хаджу. Душа босая і баліць. Мне Тоўсьцік з ягоным ціхім дамком і бэзавай квеценьню трэба...

А дзьверы тады адчыніў Мікола. І надта пакрыўдзіўся, што не да яго. Потым я шмат разоў прыходзіла і да Селяшчука, і да Тоўсьціка, запісвала іх думкі, прыносіла тэксты, якія мусілі пайсьці ў друк, каб перачыталі, правярылі. Мы шмат пра што гаварылі, шчыра, лёгка. Я ніколі не пыталася, што і чаму ў яго намалёвана. Спрабавала сама адчуць, зразумець, уба-

«Загнаны анёл», алей.

«Казачны калейдаскоп», алей, (1985).

чыць... А потым іх вобразы пачалі зьяўляцца ў маіх творах. І Валодзя Тоўсьцік і Мікола Селяшчук, і жыцьцём сваім, і творчасцю былі ў сваім часе, і ў будучыні... Але яны былі ня разам, яны былі побач, праз сьцяну.

Ужо калі Мікола Селяшчук загінуў, у Нацыянальнай мастацкай галерэі Беларускай Акадэмія выяўленчага мастацтва наладзіла выставу. І там я ўпершыню ўбачыла адзін з апошніх твораў Міколы. І людзі, і храм, і ўвесь казачны сьвет патаналі ў вадзе... Прадчуваньне? Ізноў прадчуваньне. Свайго ўласнага канца...

Ён паехаў у вандроўку па Італіі. Апошнія гады Мікола шмат падарожнічаў. І вось Італія. Фларэнцыя, Венецыя, Рым... У Рыме трэба ведаць, калі купацца. Калі прыліў, калі адліў... Але ж хіба Мікола калі-небудзь вылічваў?.. Ён жыў. А побач – прыгожыя дзяўчаты. І шмат сонца. Пайшоў купацца, паплыў і не выплыў.

Пахавалі яго на Берасьцейшчыне.

Каб бліжэй да вёскі Велікарыта Мала-рыцкага раёна, адкуль выйшаў у сьвет.

Усё вярнулася на кругі свае.

Калейдаскоп рассыпаўся. Час туманоў прайшоў.

Застаўся фотаздымак. Вясна. Заслаўе. Мастакі, кампазітары, паэты. Хто сядзіць, хто стаіць. Слухаем Таню Гаранскую. І Селяшчук, сярод сяброў Селя, на ўзгорку, на фоне Заслаўскай Спаса-Прабражэнскай царквы. Жывы, цікаўны, дзёркі.

Было ў ім нешта Мікеланджэлаўскае. Хаця, здаецца, ніколі на гранды-

ёзнае не замахваўся. “Выточваў” экслібрысы (яны былі адзначаныя ўзнагародамі на розных міжнародных выставах), рабіў далікатныя, вытанчаныя ілюстрацыі. І ў жывапісных творах заўжды выяўляў музыку, пластыку лініяў.

Мікеланджэлаўскаю ў ім была прага творчасці. І жыў Мікола, як сапраўдны творца, сьпяшаючыся, нагбом. Заўжды сярод людзей, жартуючы. Гэткі не суровы, а вясёлы, булгакаўскі Мікеланджэла, які не пасаромеўся прызнацца: “Усё ж, самы натуральны для мяне стан — адзінота”.

І адчайна-імклівае, ХХ стагоддзе, яму, Міколу Селяшчуку аддало ключ да свайго Залюстроўя, Залюстроўя, у якім было столькі любові, і столькі жалю.

